

GWALTOWNY (332) *ai*

a pochylone, o jasne (w tym w o 1 r. błędne znakowanie).

comp gwałtowniejszy (9); -ejszy (4), -(e)jszy (5).

sg m N gwałtowny, gwałtowniejszy (43). ◊ *G* gwałtowného (11); -ého (1), -(e)go (10). ◊ *D* gwałtownému (12); -ému (1), -(e)mu (11). ◊ *A* gwałtowny (11), gwałtowného (4); -ého (2), -(e)go (2). ◊ *I* gwałtownym (15). ◊ *L* gwałtownym (4). ◊ *f N* gwałtowną (30), gwałtown(a) (5). ◊ *G* gwałtownej (21); -ej (4), -(e)j (17). ◊ *D* gwałtownej, gwałtowniejszej (8); -ej (5), -(e)j (3). ◊ *A* gwałtowną (19). ◊ *I* gwałtowną, gwałtowniejszą (16). ◊ *A a. I* gwałtowną (1). ◊ *L* gwałtownej (6); -ej (2), -(e)j (4). ◊ *n N* gwałtowné, gwałtowniejszé (21); -é (1), -(e) (20). ◊ *G* gwałtowného, gwałtowniejszego (16); -ého (2), -(e)go (14). ◊ *D* gwałtownému (3); -ému (1), -(e)mu (2). ◊ *A* gwałtowné (15); -é (4) *SarnStat* (3), *SiebRozmysl*, -e (1) *MurzHist*, -(e) (10). ◊ *I* gwałtownym (6). ◊ *L* gwałtownym (4) *GlabGad*, *SkarJedn*, *SarnStat*, *PowodPr*, gwałtown(e)m (1) *ComCrac*. ◊ *pl N m pers* gwałtowni (1). *subst* gwałtowné, gwałtowniejszé (24); -é (4), -(e) (20). ◊ *G* gwałtownych, gwałtowniejszych (14). ◊ *D* gwałtownym (2). ◊ *A m pers* gwałtown(e) (1). *subst* gwałtowné, gwałtowniejszé (10); -é (1), -(e) (9). ◊ *I m* gwałtown(e)mi (3) *LeovPrzep*, *GórnDworz*, *SkarKaz*, gwałtownymi (1) *PowodPr*. *f* gwałtownymi (1). ◊ *L* gwałtownych (2). ◊ *V subst* gwałtown(e) (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII(XVIII) – XVIII w.

1. Pozostający w związku z gwałtem, przemocą, bezprawiem; *imperiosus Mącz; violentus Cn* (89) :

a. Używający przemocy, bezprawia, gwałtu; *violentus Cn* (20) : Oná rzeczé ku orłowi/ Day mi pokoy łąśiádowi: A niechćiey być ták gwałtowny *BierEz* H2v; *KochZg* A2v; *Mącz* 280c; A pyłznych/ á gwałtownych vrzędow/ oprócz przełtępnikow/ nigdy on nie chciał mieć. *RejPos* 227v; *KuczbKat* 90; Extortor – Gwałtowni widzieracz. *Calep* 398b, 894b; Iż vkrzywdzony y gwałtownie náiechány/ ma łkargę vczynić przed Stároftą oného mieycá/ ná oného gwałtowného inwázorá/ ábo ráptorá. *SarnStat* 1169, 495.

W charakterystycznych połączeniach: gwałtowny inwazor, raptor, turbator, urząd, wydzieracz, wydzierca.

Wyrażenia: praw. »gwałtowną ręką« = *gwałtem, przemocą; manu violenta JanStat* [szyk 4 : 3] (7): on ręką gwałtowna na nyą łzyą yełth rzuczill mowyač kv nyey małch pyenyadze *LibMal* 1544/93v, 1546/111; dla tego vftáwiamy: iż gdy kto włędzły w dóm czyy ręką gwałtowną gołpodarzá álbo żonę/ álbo łyná/ álbo łługę iego zábiie/ álbo okrutnie ráni *SarnStat* 506, 506, 647, 932, 933.

»gwałtowna ręka« = *zły człowiek* (2): *RejPs* 108; Boże ćiebie oczekawam/ od młodości moiey wzywam/ wyzwol mię z ręki gwałtowney/ niezbożności łwiátá zdrádney. *ArtKanc* Q9v.

Szereg: »gwałtowny i drapieźny« (1): Ieden Sláchćic zacny/ máiętny y bogáty w Polłce bárdzo gwałtowny y drapieźny [...] gdy bárzo chorował/ był nápominan od Mnichow *StryjKron* 350.

W przén (1) : Acz rwę/ wiążę kwápliwie/ Sidło gwałtowne/ w ktorým Dufzá żywie. *GrabowSet* S4v.

b. *Dokonany przemocą, bezprawiem, gwałtem* (69) : *MetrKor* 37/3v; *OpecŻyw* 135; *BierRozm* 9; thák Węgrzy/ Słowacy / Niemcy/ iáko y Thurcy/ á tym przymierza niewzrułzáli/ gdyż nic gwałtownego zwłáłzczá z dziáły niepoczynáli. *BielKron* 308v, 41; *Mantiola* [...]. Manus

iniectio dicitur quoties non expectata indicis autoritate rem nobis debitam vindicamus Calep. Gwałtowne dochodzenie łprawiedliwości łwoyey. *Mącz* 209a, 421d; *GórnDworz* Gg3; *ModrzBaz* 142; ktore [artykuły] Mikołay wielki Papież/ ktory fię iego rozboiom y włtąpieniu gwałtownemu ná Pátrjárchołstwo łprzećiwił wylicza *SkarJedn* 231; Grekowie/ po gwałtownym wygnaniu z Bulgáryey/ nic nie opuścili co ku wiecznemu rozdziałowi od kościoła y od przełożonego łwego/ y nieprzyiązni ku Lácinnikom łłżyć mogło. *SkarJedn* 242; *CzechEpPorz* *4v; *GórnRozm* L; Abactus – Gwałtowne odpędzenie, wikradnienie bijdła. *Calep* 5a; *WujNT* 287, 626; GDy kto będzie pozwan/ o pooranie roléy/ álbo o pośczenie łak gwałtownym obyczáiem *SarnStat* 1163, 133, 943, 1050, 1164; *KmitaSpit* C2v; á męžoboyftwá vmysłne y gwałtowne/ połpolicie záiednywáią/ y ábo pieniądzmi ábo łiedzeniem włzelkich zbytkow pełnym nágradzáią *PowodPr* 67, 26, 42, 46, 64 *marg*; Iáko ciááá náłze/ ábo wnątrznemi chorobámi/ ábo powierzchnymi gwałtownymi przypadkámi vmieráią *SkarKazSej* 664a.

W charakterystycznych połączeniach: gwałtowne(-y,-a) bicie, danie, dochodzenie, krzywda, męžobojstwo, obyczaj (2), odpędzenie (wypędzenie) (2), panowanie (2), popasienie, przyciskanie, przygoda, przykazanie, przypadek, rzecz, sprawa, wolność, wrzucenie, wstąpienie, wygnanie, wykradnienie, wyrąbanie, zahamowanie (2), zerwanie.

Zwrot: »gwałtowną [= niesprawiedliwie, krzywdząco] czynić« = *iniquis manibus uti Vulg* (1): Tám Lizymách gdy fię lud wzrúłzył będąc nápełniony zágniewaniem máiąc około trzech tyfięcy ludu zbrojne⁸⁰/ niełprawiedliwie y gwałthowną czynić zá przywiedźieniem niektore⁸⁰ tyránná w lećiech y w łzalonym rozumie podełzłego. *BibRadz* 2.*Mach* 4/40.

Wyrażenia: »gwałtowne branie, wzięcie« [szyk 3 : 1] (3 : 2): [Kazimierz] podwody/ zboża/ fiáná/ takiež inne gwałtowne bránia połpolitemu człowieku pod winámi záakazał *BielKron* 356; *CzechEp* 166; *Rozbóynik*. *Item*, gwałtowné wzięcie. *SarnStat* 293; *VotSzl* E3.

»gwałtowna możność« [szyk 1 : 1] (2): Bo łnádnie mozež nánie zrzucić łtrzełbę łwoię á rołprołłfyć ie łrogiem gromem á możnołcią łálki twey ták áni łam zwiem gdy będę wyzwołon zmožnołci gwałtowney tych ktorzy o chwale imienia twego nie nierozumieią *RejPs* 212v, 86v.

»gwałtowny najazd« = (*violentum*) *invasio, impressionis incursus JanStat* [szyk 3 : 2] (5): *Item* Człtokrocž łzye przigadza nayałdi gwałthowne bywacz łobv łtron tho yełth zwałach do podolya a spodolya do valach *MetrKor* 40/821; łkázuiemy: áby Stárołtowie žiem náłzych nie ładźili/ iedno [...] o rozboiu ná połpolitéy dródze: o požogę y zápalenie: o gwałtowny nájazd ná czyy dóm. *SarnStat* 528, 711, 897, 911.

»gwałtowne posiadzenie [czego]« (1): A w tym połłáli do Papieža łkárzyć y o pomoc ná Krzyžowniki o gwałtowne połsiedzenie tych kráin przereczonych *BielKron* 373v.

»gwałtowne przymuszenie (a. przymuszanie)« (3): *KromRozm* III O8; Ale chociaýbychmy iuž łobie ten łrzedni kłtał obráli/ ktory nie z gwałthownego przymułżenia/ ále s pocźciwych y łwovolnych obyczáiom ludzkich do cnoty á do dobrych obyczáiom nas pociąga. *RejZwierc* 18v, 18v.

»gwałtowna łmierć« = *nex Mącz* (3): *Mącz* 243d; nieprzyłtoynie był z Swiátá Kiełłtut miły ták gwałtowną łmiercią zgłádzony. *StryjKron* 467; *SkarKaz* 314b.

praw. »gwałtowne wybicie« [*w tym: z czego (3)*] = *expulsio violenta JanStat* [szyk 3 : 2] (5): Izsie sprawa miedzi ludzmi okolo vibiczia gwałtownego Z ymienia barzo zabiegła y zagęłczila *ComCrac* 19, 19; *SarnStat* 509 [2 r.], 533.

»gwałtowne wydarcie« = *abactus, raptus Calep* (2): Raptus – Gwałtowne widarczię porwanię. *Calep* 894b, 5a.

»gwałtowne złupienie (*a. łupiestwo*)« = *violenta praedatio Vulg* (5): *Leop Is* 9/5; Ná ten czas ziemiá była fkážona przed Bogiem/ będąc pełną gwałtownego łupiełtwá [*et repleta est terra iniquitate*]. *BibRadz Gen* 6/11; *BielKron* [332²]; *RejPos* 15; *NiemObr* 20.

Szereg: »prędkí i gwałtowny« (2): żebyłmy mieli pewny záfłze depozyt od prędkiey y gwałtowney przygody/ przeciwko Koronnemu nieprzyacięlowi *VotSzl* E2.

Przen: *Tendencyjny, bezpodstawny, fałszywy* (9) : *RejPos* 336; *BiałKaz* E4; Stąd oto obaczyć możelz iż takie mniemánie/ y tákie pílmá wykręćanie gwałtowne/ nic nie íest ínfzego/ íedno fłepotá wielka íciemności onych grubych y dotkliwych Egíptfkich/ przez Antychrístá ná ludzi przywiedzioná. *CzechRozm* 37, 15v; Tákte fię gwałtowny y nie dobry wykłád dáfłzych fłow tegož Ezáia. 44. v 8. pokázuie *CzechEp* 154; Ale fię temu wykłádowi ták dáfłkiemu od rzeczy y gwałtownemu fłow tych náciągániu dżiwuię. *CzechEp* 154, 139, 161, 215.

W charakterystycznych połączeniach: *gwałtowne(-y) naciąganie* (3), *świadectwo, wykłád* (3), *wykręćanie, wysz pocenie*.

2. O *znacznym natęženiu, sile; bardzo silny, bardzo wielki; natarczywy, usilny; impetuusus Mącz, Cn; imperiosus, violentus Cn* (186) : *FalZioł* IV 23a; *BielŻyw* 19; *GlabGad* K7, K7v; *BielRozm* 21; Kto ftoj/ niecháí bácia aby nievpádł/ mnie co się dotycze/ žnáím íczuię ífz na się mám gwałtowne parcie/ abych się na zad cofał i vpadł *MurzHist* O4; *KromRozm III* N; A gdy gwałtowna bitwá [*pugna valida*] byłá/ á zá pomocą Bożą fortunnie fie im wiodło/ on oštátek Arábczykow zwycięžony/ žądáli od Iudy áby fnimi przymierze vczynił *Leop 2.Mach* 12/11; *Marisca, Brzidka/ Niefmáczna figá/ tež nieyáki wrzód nád posládkiem od drápánia álbo tárcia gwałtownieyřzego rořtący. Mącz* 210a; *Opprimi violentiae impetu, Być zatłumión przes gwałtowne nátárcie. Mącz* 295d, 296a; [*oczy*] gwałtownemi promieñmi fłwemi/ przenikáiącz przez drugie oczy/ íáko íáfność przez fłklo do vpodobánego fercá/ zágrzewáią íe/ y czynią íe fłpořobne ku przyięciu/ y rozžarreniu miłości. *GórnDworz* Cc4, D5v, Bb5v; *RejPos* 317; Then Zamek Schwed gwałtownym řturmowánim/ y řtrzelanim przymusił/ ífz fie muřiał poddác. *KwiatOpis* B3; Rigá. Miáłto mocne y wielkie/ gwałtownym wáfem Miáłto y Zamek obtoczony y dobrze obwárowány. *KwiatOpis* B4v; Boć wždy íuž nie wřzytko pyřzni/ nie wřzytko łákomi/ nie wřzytko zwadcze/ nie wřzytko opilcy/ ále bez tego fłpořfnego przypadku vkáz mi íednego ná fłwiecie ktoby fie obeidź miał á ktoby był wolen od niego/ íeřli nie będzie gwałtownym rozumem á rořtropnym przyřłých rzeczy pohámowánim práwie zwycięžony. *RejZwierc* 79; á záfię praca ábo tákowe igry zbytnie á gwałtowne [*nimia et violenta*] wáfłá cíáło *ModrzBaz* 11; á Niemcy obaczywřzy nieřpodzewáná zdráde/ y gwałtowná nieprzeřpieczność/ tym leniwiery nácięráli *StryjKron* 390, 350, 410; *KochPhaen* 12; *ActReg* 117; *SiebRozmyřl* B4v; A iż potrzebá ínfza bywa gwałtowna/ ktorá wielkiey mocy potrzebuie/ ínfza lžeyřza ktorá łácnieru odpráwić może *GrabPospR* L2, Kv, L2;

PowodPr 37; *VotSzl* D2; Bez zbytku Polak/ bez gwałtownych zysków/ Może się obyć y bez tych pułmików *KlonFlis* D3, D2v, D3.

W charakterystycznych połączeniach: *gwałtowna*(-y, -e) *bitwa*, *bogactwo*, *igra*, *młot*, *napieranie*, *natarcie*, *niebezpieczeństwo* (*niebezpieczność*, *nieprzebieczność*) (4), *parcie*, *pokarm*, *poruszenie*, *potrzeba* (4), *praca*, *promień*, *raz*, *rozum*, *rzecz* (3), *sturmowanie*, *szczęście*, *tarcie*, *upadnienie*, *wał*, *wdziranie*, *zysk*; *gwałtowny w lataniu*.

Wyrażenia: »gwałtowna moc, możność« = *impetus*, *impetus potentis* *Vulg* [szyk 10 : 2] (11 : 1): A żadny nieieft by też był námożnieyŃŃy/ ktory by miał być prozen śmierci/ á iż by sie miał obronić gwałtowney grobowey możności. *RejPs* 133v; Nie boyćieź się wielkości ludzi tych/ ani się lękaćie gwałtowney mocy ich. *BibRadz* I.*Mach* 4/8, 1. *Mach* 4/30; *GórnDworz* L12; *NiemObr* 59; Gdzie Karthago/ y Korint? gdzie ławné Atheny? Gdzie Ńye ona gwałtowna Rzymska moc podziála? WŃzytko śmierć niecierpliwa z ziemią porównála. *KochTarn* 77; *ActReg* 5; *GórnTroas* 20, 50; *SarnStat* 133, 424 [2 r.].

»gwałtowny nieprzyjaciel« = *potens hostis* *JanStat* [szyk 17 : 4] (21): iż naprzecziwko gwałtownemv nieprziaczeliowi, zwłaszcza TureczŃkiemv CzeŃsarzovi obieczeni ną y koronie náŃŃey maiećnoćcziami y gardly Ńwemi pomagacz. *ComCrac* 11v; *ConPiotr* 30v, 34v; *Diar* 64, 81 [3 r.]; (*sam Pan Chrystus*) A nie doŃyć że oŃwieciwŃŃy/to Ńwięte piŃmo/ człowieká ożywia/ ożywiwŃŃy y poŃwięca/ ále ięfcze y poŃwięciwŃŃy/ od wŃŃech nieprziacióŃ gwałtownieyŃŃych/ Czárthá/ Ńwiáthá/ y ciála/ broni *Leop* *A3v; *UstPraw* K3 [3 r.]; Hetman ktory bitwę Ńtáwi/ y mężnie poczynaieć Ńobie/ choć gwałthowne ná się będzie miał nieprziacióŃy/ iednák ie zwycięzy *GórnDworz* Ff6v, li; *StryjKron* 672; *SarnStat* 116, 117 [2 r.]; *GrabPospR* N, N2v; *VotSzl* B4v, E.

»gwałtowna siła« (2): ZETRzyi mocną ręką Ńwoią/ wieczny Boże/ wŃzytki gwałtowne ŃŃy nieprziacióŃ KOŃcioła twego *ArtKanc* I13.

Szeregi: »mocny, gwałtowny« (1): Sáma goła powieć nie ięft znák pewny ku zdániu ná mękę/ [...] oprócz tego gdyby była mocna/ gwałtowna/ á nie odmienna. Odmiennóć mowy/ kłámŃtwo/ boiaźń/ záiaćkanie/ drzenie/ Ńá znáki/ nieiaćką drogę ku męce podáieć *GroicPorz* hh4v.

»gwałtowny i potężny« (1): A tęć taką wypráwę/ mogliby Ich Mość Pánowie Polacy Litwá czynić/ ná nieprziaciela gwałtownego y potężnego. *GrabPospR* N.

»gwałtowny i silny« (1): iáko ná tę pierwŃszą gwałtowną i ŃŃlną potrzebę/ w náŃzey Rzeczyp. żołnierz Ńnádnie zebrány być może. *GrabPospR* L2.

»wielki a (i) gwałtowny« [szyk 2 : 1] (3): *GórnDworz* Aa5v, L12; muŃieli wyćiaćgnąć ná zad do Prus z Litwy y z Zmodzi/ z nienágrodzoną Ńzkodą y nieŃławą wieczną/ ták gwałtowney y wielkiej/ á próżney y dáremney dwu Krolow/ y kilkudziesiat Xiáżat y wŃzyŃtkiey RzeŃŃe Niemieckiey wypráwy *StryjKron* 432.

a. O usposobieniu, temperamencie, uczuciach ludzkich: *wybuchowy*, *porywczy*, *namiętny*; *vehemens* *Mącz* (20) : *WróbŃóŃt* 118v; coŃz tho zá gniew zápáćczywoŃci ie⁸⁰ ták przeŃliź gwałtowny [*qua est haec ira furoris eius immensa*] *Leop Deut* 29/24; *Mącz* 216c; *Prot* A4v; *GórnDworz* K4, Bb3v; To ten rozumiaŃ/ iż lepiej wŃzytko przypuŃcić ná Ńwięte miŃofierdzie iego/ niżli go fráŃowáć gwałtownymi próŃbami. *RejPos* 46; *RejPosWstaw* [110³], [110³]v; WziáŃ záŃ nád Krolom moc/

żał przyrodzony Ciężki/ gwałtowny/ y niepowściągniony. *GrochKal* 10; Niechćiey fię kupcom gwałtownym fprzećiwiąc *KlonFlis* D4v.

W charakterystycznych połączeniach: gwałtowny (-a, -e) gniew (rozniewanie) (3), kupiec, prośba, rzecz (2), smutek, żal.

Wyrażenia: »gwałtowna boleść« (1): á niemoże fie nigdy oczuć w noczy/ áby nie fłyżalá wymyfloney muzyki/ lámementliwych piołnek/ z rofkazánia onego ktory wzdycháiąc thák gwałtowną boleść ferdeczną pokázuie. *GórnDworz* Bb4.

»gwałtowna miłość« (4): Tha [piękność] wzbudza vmyfl náłz/ á budzeniem lubość czyni/ y fthąd gwałtowną miłością zápala. *GórnDworz* Mm5v, M8, Bb2v; *LatHar* 23.

»gwałtowna popędliwość« (3): Okrutnýc ieft gniew/ á gwałtowna popędliwość [*impetus in furore*]/ ále przed zazdroćią ktoż fię ołtoi? *BibRadz Prov* 27/4; A ná co mam wfpominác gwałtowne á práwie fzałone wiela ludzi popędliwości [*violentos et furentes multorum impetus*]? *ModrzBaz* 141; *StryjKron* 447.

Szeregi: »popędliwy a gwałtowny« (1): Iáki ieft popędliwy á gwałtowny vpor złościowych przeciwko wiernym. *LubPs* Kv marg.

»wielki a gwałtowny« (1): Służył ieden piękney y zaczney Rzymiáncze czás długi/ pokázuiąc wielką/ á gwałtowną przeciw niey miłość *GórnDworz* Bb2v.

b. *O zjawiskach związanych z organizmem ludzkim (6)* : á thak z wielką dowcipnością á z wagą lekarz ma fie ważić dawać Czemieszicze/ [...] á mdłym y fuchego przyrodzenia niema być dawana Czemieszicza ábowiem czyni gwałtowne wracanie y ftołcze zbytnie *FalZioł* I 45d; CZęfte kichanie, albo barzo gwałtowne: przychodzi na dzieci z wrzodu głównego. *FalZioł* V 41, I 128c; że ná czczo / to ieft po pułnocy/ nic nie iadłzy áni piwłzy/ káždy powinien tey świętości vżywác: wyiawłzy gwałtowną y iuz práwie dużę z ciálá wyciłkáiącą chorobę. *LatHar* 253; *SiebRozmyśl* [A2]v.

W charakterystycznych połączeniach: gwałtowna(-e) choroba (2), kichanie, wracanie (2).

Wyrażenie: »boleść gwałtowna« (1): To ieft/ włzytko ciáło moje ieft wzrułzone y potárthe bolećią gwałtowną. *BibRadz* I 291a marg.

c. *O zjawiskach przyrody (89)* : *MetrKor* 37/4; Confusio maris, zvmymyene, zmyefzanye gwałtowne, szhum morsky *BartBydg* 33b; Trzaskawicze/ y lyskawicze gwałtowne z defzczem *FalZioł* V 55; *GlabGad* H4, H7v; *SeklKat* G3v; *Leop Sap* 18/5; A ci co fą na zachod fłońcá/ będą fię bać imienia Pańłkiego/ á ktorzy fą ná włchod fłońcá chwały iego/ gdy przydźie iáko rzeká gwałtowna [*veluti fluvius*] ktorą duch Páńłki pędzi. *BibRadz Is* 59/19, *Is* 47/14, *Ier* 47/2; *BielKron* 5v, 179, 424v; *GórnDworz* S; *RejPos* 140v [2 r.]; Y defzcz pomierny tedy záváždy piękniej ziołá ożywia y zázieleniewa niżli ow gwałtowny/ bo gwałtowny álbo potłucze álbo z błóthem pomiełza. *RejZwierc* 15; *BudBib Ex* 15/10, *Am* 5/24, *Sap* 18/5; Chmury z hukiem linęły defzcz nieflýchány/ Linęły grad gwałtowny z wichrem zmiéłzány. *KochPs* 114; *StryjKron* 72, 345; Nie záváždy byłtré wiátry morzá przedymáią/ Ani wály gwałtowné w brzégi vdérzáią. *KochEpit* A2; *KochFr* 88; *WisznTr* 32; *KochPam* 85; Nie odłtráfzą zbytecznym ogniem zarázoné Kupcá kráie chćiwégo: áni przefádzoné Mrozem gwałtownym polá *KochPieś* 2; Polny świércz co głófu stáie/ Gwałtownému fłońcu láie. *KochSob* 62; *GórnRozm* B3v; BLogófláwiona Iágniełzká/ ftoiąc w pośrzodku ognia gwałtownego/ wzniołłá ręce w niebo/

y ták fię modliá. *LatHar* 457, 176; *WujNT Act* 27/41; *JanNKar Cv*; *PowodPr* 56; *CiekPotr* 63; Zbudował okręt/ ielli prawdá/ y on Z Pyrrhą żoną fwą sławny Deukálion/ Gwałtownym wodom o których wiedzieli/ W nim vsiedzieli. *KlonFlis* D3; *PudłDydo* B2v.

W charakterystycznych połączeniach: gwałtowna(-y, -e) dma, duch, gorącość, grad, łyskawica, mroz (3), niepogoda (2), obłok, ogień (6), płomien, potok (2), potop, powietrze, powódź (2), rzeka, słońce, sturm, szum, trzaskawica, wał (2), woda (8), zmieszanie.

Wyrażenia: »gwałtowna burza, nawałność« = *vehemens procella* *Modrz* (3 : 1): thedy przodek okrętu wwiąznowłsy/ łtál nie ruffáiác [!] fie/ ále zádni koniec łamał fie od gwałtowney burzey [*a vi maris*]. *Leop Act* 27/41; iedno iáko ow okręt/ kthory čás niemáły przeciwi fie wíátrom ná morzu/ nákoniec niemogác fie gwałtowney nawałności oprzeć/ [...] puści fie ná fortunę *GórnDworz* Ff4v; *ModrzBaz* 81; *CzechEp* 87.

»deszcz gwałtowny« = *nimbus* *Murm, BartBydg* [szyk 14 : 10] (24): *Murm* 16; *Nimbus, ventus pluviosus vel densitas nubis in tempestate obscura, vel est repentina pluvia, gwałtowny, valny deszcz BartBydg* 98; Wiatr ze dżdżem gwałtownym y przemiennym. *FalZioł* V 55, V 55; Mąż vbogi kthory potwarza vbogie/ podobien iest dżdżowi gwałtownemu [*similis est imbri vehementi*]/ zá którym przychodzi głód. *Leop Prov* 28/3, *4.Esdr* 15/28, *Iob* 29/23, *Cant* 2/11; *BibRadz Ps* 89/5, *4.Esdr* 15/37; *Procumbere segetes imbribus, Zyto poległo od gwałtownych dżdżów. Mącz* 70b; *LeovPrzep A2; BudBib Iob* 37/6, *4.Esdr* 4/47 [2 r.], *Eccli* 49/11; *SkarJedn* 24; *KochTr* 14; *StryjKron* 345; *KochFr* 105; *KochPieś* 24; Niechay délcz z niebá ná nas gwałtowny nie leie: Iowis ráczéy niechay fye wespół z námi śmieie. *PudłFr* 66; *PudłDydo* A4, B3.

»gwałtowna siła« (1): Kogoż morłki łzum y gwałtowne síły/ Ná d wola Bożą kiedy zátopiły? *GrochKal* 12.

»wiatr, wicher gwałtowny« = *ventus validus a. vehemens Vulg; ventus violentus Cn* [szyk 14 : 3] (15 : 2): *LubPs* ff3v; *Leop Ex* 14/21; *BibRadz Ex* 14/21, *Sap* 4/4; *BielKron* 92, 449; *Circius et Cercius, [...]* Wíátr gwałtowny który ofobliwie we Fránciey w Delphinatu wieye, *Mącz* 54c; *Violentissimo coeli statu, Bárzo w gwałtowny wíátr/ w okrutną niepogodę. Mącz* 498b; *BudBib I* 361c *marg, Ion* 4/8; *HistHel* C3v; *KochPs* 48, 189; *PudłFr* 43; *WujNT Matth* 14/30, *Act* 2/2, 27/14.

Szeregi: »popędliwy i gwałtowny« (2): Oto ie popędzą obłoki od wíchodu y od zachodu áz ná południe oblicznością bárzo ftráfzliwą/ popędliwą y gwałtowną [*facies eorum horrida valde, plena irae et procellae*]. *BibRadz* 4. *Esdr* 15/34.

»wielki i gwałtowny« = *magnus et validus Vulg* (2): Y przyidą wielkie y gwałtowne obłoki y gwiazdy *BibRadz* 4. *Esdr* 15/39; *LeovPrzep* A2.

W przeni (1) :

Wyrażenie: »gwałtowna nawałność« (1): Aby przes to wzywánie Troyce/ y iedney mocy Bołtwá/ wízelka nagorfsza moc przeciwniká/ wízelka záftárzáłá złość Dijabelśka/ wízelka gwałtowna nawałność/ byłá wykorzenioná/ y odefłá od ciebie *KrowObr* 84.

[*Część przykładów zeznacz. 2. może być interpretowana jakoznacz. 4., ponieważ zjawiska siły i szybkości często występują nierozłącznie*].

3. *Potrzebny, konieczny, pilny, przymusowy* (40) : ále iżem ná ten czás nie mogli przybydź ořobą fwą do W. M. dla wielkich á gwałtownych ípraw *WerKaz* 276.

Wyrażenia: »gwałtowna potrzeba« = *mus, konieczność; necessitas* *Modrz* [szyk 29 : 8] (37); *ConPiotr* 31v; *Kiediby* potrzeba gwałtowna/ albo wielka íkoda przifła/ nie gwalcy íwięta/ ktory by nie mogli bes íkody odlozić nadruży dzyeń *SeklKat* G3v, Vv [2 r.]; *Diar* 78; *BielKron* 210v, 407v; *Odpowiedział* p. Myłzkow. iż człowiek/ więcey íie ma oględac ná íwoię powinność/ niż ná wízytki tánte przyczyny/ kthoreby go zátřzymác mogły. Zgoła by iedno nie ná woynie/ ábo nie czásu iney gwałthowney potrzeby/ ábo nieízczeńcia páná íwego *GórnDworz* L3; Vff ábo rząd od vffu ma ítác wolno/ gdy gwałtowney potrzeby niemáí/ ieden od drugiego ná íżeści ítop/ gdzie tego potrzebá vkáže tedy ná czterzy *BielSpr* 9v; *ModrzBaz* 44, 123v; *StryjKron* 66; Bo nawięcey ná ten czás z pámięci ludzkiej wypada/ gdyby/ vżywáíac dobrodzieyftw íego/ mieliby vczeńiwość wyrządżác Bogu ktory im w tym folguie. Ale gdy potrzebá gwałtowna przyćínie: toż ná Bogá wípomináí *CzechEp* 87; *NiemObr* 147; *WisznTr* 8; *BielSjem* 19; *KochPieś* 38; *GórnRozm* K3v [2 r.]; *PaprUp* E4v; *ActReg* 45; *OrzJan* 132; *LatHar* 114, 122, 126; A íeiliby którému z nich/ dla gwałtowney potrzeby íwéy odiechác przyízło/ áby to z wiadomościá Hetmáná Koronného/ á w niebytności íego Polného było. *SarnStat* 434, 30, 134, 442, 443, 1019, 1226; *SiebRozmysl* E4v; *PowodPr* 47; *VotSzl* B, D4; *KlonWor* 2.

»gwałtowna przyczyna« (2): ábowiem/ mimo tho/ iż íeít wielkie niebépieczeńftwo/ (bo á czo wiedzieć/ komu koftká pádnie) kto do tego bez gwałtowney przyczyny íkwápliwie byeży/ godzyen íeít/ żeby íie íego towarzíftwá poczeńiwi ludzie ítrzegli. *GórnDworz* E2; *PowodPr* 15 *marg.*

Szereg: »pilny a gwałtowny« (1): SEym Wálny Koronny we dwie lećie nadáley ma bydź íkładan: á gdzieby tego byía pilna á gwałtowna potrzebá Rzeczypoípólitéy/ tedy zá rádą pánów Rad oboygá Páńftwá/ íáko czás y potrzebá Rzeczypoípólitéy przynośic będzié/ powinni go íkładác będziemy. *SarnStat* 30.

4. *Szybki, pośpieszny; nagły, niespodziany* (15) : przeto gdy kto barzo pragnie, nie dobrze íeít gwałtowne picie, ale zniełagła [!] iż tak potrofze wíáka w zołádek áże odwilgnie. *GlabGad* E8v; á gdi miał błáđ poczwierdzić/ przepućil nań pan bog gwałtowná nięmoc yż nagłą ímieciá [!] vmarł. *SeklKat* F3v; Nie włękniesz íię poítráchu gwałtownego [*non timebis a timore repentino*]/ áni vpadku gdy przydźie na złośniki. *BibRadz Prov* 3/25; wízákże tego wrzodu záítárzálego zárázem vleczyć nie móże/ bowiem gwałtowne przemiennosci rzeczy poípólitey pełne ízkod bywáíá. *BielKron* 199, 240v, 400v; *RejAp* 136; A cokolwiek gwałtownie do przyrodzenia przypádnie/ [...] nie móże ták ílufznego rozłádku dáć/ íáko gdy tho powoli y obacżono y rozważono będzié. Bo y Mędrczy ták o tym pířzá/ iż káżdá rzecz gwałtowna nie móże być iedno ízkodliwa. *RejZwierc* 15; *BudBib* 2.*Mach* 12/22; *StryjKron* 240; Miárá w rzeczách to tá trwa/ y bépiecznie ítoi/ A odmiány gwałtowney nigdy íie nie boi. *GórnTroas* 22; *PowodPr* 19; *SkarKaz* 158b.

W charakterystycznych połączeniach: gwałtowne(-y, -a) *naszcie, niemoc, odmiana* (2), *pęd* (2), *picie, pokarm, postrach, przemienność, przygoda, rzecz, uciekanie*.

Wyrażenie: »ból gwałtowny« (1): Thá wílyířawíly że wziętá íeít Archá Boża/ á że też vmarł dziewierz íey/ tudzieř y málz/ náchyláá íie y porodziłá. Bo przyířly ná nię bole gwałtowne [*dolores subiti*] *Leop* 1.*Reg* 4/19.

Szereg: »skory i gwałtowny« (1): Teraz moi wielce M. Pánowie/ widząc że czás bieży/ odmiany téż ná świecie fkoré y gwałtowné/ á co wietńza/ fzkodliwé/ by fnađź nie powftála burza iáka *JanNKar* A3v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (2) : Violentus, Gwałtowny/a/e. *Mącz* 498b; *Calep* 1126b.

Synonimy: **1.** bezprawny, drapieżny; **2.** mocny, silny, wielki; **a.** gorliwy, porywczy; **c.** walny; **3.** pilny, potrzebny; **4.** nagły.

Cf **GWALCIWY, GWALTOWY, NIEGWALTOWNY**

AL